

LIETUVOS POPIERIAUS IR MEDŽIO APDIRBIMO PRAMONĖS VYSTYMO SI BRUOZAI

P. JUDICKAS

Popieriaus ir medžio apdirbimo pramonė apima dvi giminingas pramonės šakas. Svarbiausias abiejų pramonės šakų žaliavų šaltinis yra tas pats — mediena. Taigi šių šakų vystymasis vienas nuo antro priklauso. Savo ruožtu popieriaus pramonė apima ir celiuliozės pramonę. Oficialiojoje statistikoje, kai gamyba skirstoma sustambintomis grupėmis, popieriaus ir celiuliozės gamyba apskaičiuojama kartu. Todėl straipsnyje, kai bus kalbama apie popieriaus pramonę, kartu bus turima galvoje ir celiuliozės pramonė.

Nagrinėjant Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės būklę ir vystymąsi laikotarpiu tarp dviejų pasaulinių karų, paskutiniaisi imami 1938 metai. Kaip žinome, 1939 metų pradžioje buvo okupuotas Klaipėdos kraštas, o tų pat metų pabaigoje gražintas Vilniaus kraštas. Be to, 1939 metų rugsėjo mėnesį prasidėjo antrasis pasaulinis karas, kuris įnešė tam tikrų dezorganizuojančių elementų į visą tuometinės Lietuvos ūkinį gyvenimą ir ypač į jos užsienio prekybą. Todėl 1939 metus negalima palyginti nei su ankstesniais, nei su vėlesniais metais; 1939 metų duomenimis mažai bus operuojama.

Popieriaus ir medžio apdirbimo pramonė turi savo senas istorines tradicijas ir priklauso prie seniausių pramonės šakų Lietuvoje. Dar Žygimantas Senasis 1524 metais leido savo dvarioniui Karoliui Vernartui nusipirkti Vilniuje prie Vilnios upės žemės sklypą ir įrengti jame popieriaus dirbtuvę, panaudojant vandens jėgą kaip mechaninį variklį¹. Tais pačiais metais Vilniaus srities teritorijoje buvo pastatyta antroji popieriaus dirbtuvė.

1578 metais Jurgis Reineris gavo teisę statyti popieriaus dirbtuvę Kaune prie Jesios upės. Kauno seniūnas Jonas Chodkevičius Didžiojo kunigaikščio vardu leido jam imti statybai valstybinių miškų medžius ir 10 metų nemokėti jokių mokesčių².

Reikia manyti, kad tai buvo pirmosios popieriaus dirbtuvės Lietuvoje; pirmoji popieriaus dirbtuvė Lenkijoje buvo įkurta 1491 metais Krokuvoje³, o pirmoji popieriaus dirbtuvė Rusijoje pradėjo veikti 1564 metais Maskvoje⁴.

Popieriaus ir medžio apdirbimo pramonė yra viena iš reikšmingiausių pramonės šakų, kurios savo laiku suvaidino svarbų vaidmenį Lietuvos ekonomikoje.

Visos pramonės vystymasis, kartu ir popieriaus bei medžio apdirbimo pramonės vystymasis, carinės Rusijos lietuviškosiose gubernijose ypač

¹ Lietuvos istorijos šaltiniai, Vilnius, 1955, t. I, p. 146.

² Ten pat, p. 210.

³ Meyer, Neues Lexikon, Leipzig, 1963, Bd. 6, S. 393.

⁴ Большая Советская Энциклопедия, изд. 1-ое, т. 6, стр. 213.

paspartėjo XIX amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje ir XX amžiaus pradžioje iki pirmojo pasaulinio karo.

Tuometinei Lietuvos pramonei buvo būdingi du jos kūrimosi bruožai. Pirmiausia kūrėsi pramonė, naudojanti vietinę žaliavą ir dirbanti daugiausia siaurai vietos rinkai. Prie tokios pramonės reikia priskirti medžio apdirbimo pramonę, maisto ir skanėstų gamybą, gyvulių produktų apdirbimo pramonę, tekstilės pramonę (daugiausia naminę) ir kitas. Iš dalies ši pramonė galėjo aprūpinti ir kitų Pabaltijo kraštų bei gretimų Rusijos gubernijų rinką, taip pat ir Vakarų Europos rinką (pavyzdžiui, medžio apdirbimo pramonė). Tačiau daugelis čia paminėtų pramonės šakų tuo metu dar tik pradėjo vystytis ir, žinoma, žymesnio vaidmens negalėjo vaidinti.

Šalia pramonės, besiremiančios daugiausia vietinėmis žaliavomis, kūrėsi kitos pramonės šakos, apdirbančios daugiausia iš užsienio importuojamas žaliavas ir skiriančios savo gaminius plačiajai Rusijos rinkai. Šiai pramonės grupei priklausančios pramonės šakos — ypač metalo apdirbimo ir odos pramonės — didžiausią gamybai reikalingų žaliavų dalį įsiveždavo iš Vokietijos, Pietų Amerikos, Afrikos ir kitų šalių, o pardavinėjo savo gaminius daugiausia Rusijos vidaus rinkoje. Šios pramonės šakos tuometinėmis sąlygomis palyginti buvo nemažai išsivysčiusios ir gamybą derino su Rusijos rinkos reikalavimais.

Iš vietinės žaliavas apdirbančios pramonės svarbiausią vietą tuometinėje Lietuvos teritorijoje užėmė miško apdirbimo pramonė. Tiesa, reikia pastebėti, kad daug Lietuvoje paruoštos miško medžiagos Nemunu buvo plukdoma į Klaipėdą bei į Rytų Prūsiją ir ten apdirbama, o Lietuvos lentpiūvės apdirbdavo daugiausia iš Nemuno aukštupio gaunamą medžiagą. Tai aiškinama tokiais veiksniais. Pirma, iš Nemuno aukštupio buvo gaunamas aukštesnės kokybės miškas, antra, Rytprusių ir Klaipėdos krašto lentpiūvės techniškai buvo žymiai pranašesnės už Rusijos, tame tarpe ir už Lietuvos lentpiūves. Todėl Lietuvos lentpiūvės galėjo konkuruoti su pastarosiomis, tik turėdamos pigesnę ir geresnę žaliavą, o šias sąlygas kaip tik atitiko Nemuno aukštupio miškai.

Lietuvos medžio apdirbimo pramonė ne tik patenkino vidaus rinkos poreikius, bet ir žymią dalį savo produkcijos eksportavo užsienin. Tuo metu buvo eksportuojama apie 75% Lietuvos lentpiūvių produkcijos; miško medžiaga sudarė stambiausią Lietuvos eksporto objektą.

Rytprusių ir Klaipėdos krašto medžio apdirbimo pramonės įmonių konkurencija vertė sparčiau tobulinti ir vystyti taip pat ir atitinkamas Lietuvos medžio apdirbimo pramonės įmones. Ir iš tikrųjų, Lietuvos miško pramonė ilgainiui tiek sustiprėjo, kad tai pradėjo jausti net Vokietijos medžio apdirbimo pramonė; pradėjo kristi Vokietijoje apdirbtos miško medžiagos kainos.

Lietuvos eksportininkai pasaulinėje Londono biržoje nustatomomis miško medžiagai kainomis sugebėjo atlaikyti tokių stambių miško medžiagos tiekėjų, kaip Švedijos, Suomijos ir net Kanados, konkurenciją.

Stambiausias tuo metu Lietuvos miško apdirbimo pramonės centras buvo Kaunas. Kai kurios Kauno lentpiūvės dirbo 4—5 gateriais ištisą parą. Jos apdirbdavo po 20—25 tūkst. kietmetrių miško medžiagos kasmet. Tačiau tai buvo pirminio miško medžiagos apdirbimo įmonės, paruošiančios tik pusfabrikačius kitoms gamykloms. Kitos medžio apdirbimo pramonės šakos buvo silpnai išsivysčiusios ir turėjo daugiau namudinės, amatininkiškos pramonės pobūdį; jos netgi nepatenkino vietos paklausų. Iš tokių medžio apdirbimo pramonės įmonių labiausiai buvo paplitusios baldų gamybos įmonės. Svarbiausias baldų gamybos centras buvo Jonavoje, nors čia tuo metu buvo gaminami tik žemesnės rūšies baldai.

Lietuvos medžio apdirbimo pramonės vystymąsi trukdė carinės Rusijos ir Vokietijos tam tikra ekonominė politika. Carinės Rusijos vyriausybė transporto ir maitų politika rėmė bei skatino Rusijos gilumos ir Centro industrializavimą, tuo tarpu nacionalinių pakraščių — slopino. O Vokietija, savo ruožtu, taikė apdirbtai miško medžiagai žymiai aukštesnius muitus, negu neapdirbtai, kas žymiai susilpnindavo Lietuvos pramonės konkurenciją. Tokiais pat metodais buvo trukdomas ir kitų Lietuvos medžio apdirbimo pramonės šakų plėtimasis. Savo laiku buvo iškeltas sumanymas Lietuvoje statyti celiuliozės fabriką vietoje gaminamoms popiermalkėms perdirbti, bet pasirodė, kad celiuliozei gaminti reikalingoms cheminėms medžiagoms muitai buvo tokie dideli, kad visiškai neapsimokėjo tokį fabriką statyti.

Popieriaus pramonė plačiau tebuvo išsivysčiusi tik buvusioje Vilniaus gubernijoje, o Kauno gubernijoje veikė tik keli smulkūs kartono fabrikai ir kelios papirosų gilzių dirbtuvės.

Norėdami apibūdinti popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės išsivystymo lygį Lietuvoje prieš pirmąjį pasaulinį karą, pasinaudosime tik Vilniaus ir Kauno gubernijų 1908 metų statistiniais duomenimis (žr. I lentelę), nes toje Suvalkų gubernijos dalyje, kuri įeina į dabartinės Lietuvos teritoriją, stambesnių šios pramonės šakos įmonių nebuvo⁵. Teritoriniu atžvilgiu Vilniaus ir Kauno gubernijose išsidėsčiusi popieriaus ir medžio apdirbimo pramonė maždaug atitinka dabartinę Lietuvos teritoriją, be Klaipėdos krašto. Apie Klaipėdos krašto popieriaus ir medžio apdirbimo pramonę bus plačiau kalbama atskirai.

Vilniaus ir Kauno gubernijose 1908 metais iš bendro 499 pramonės įmonių skaičiaus 77 buvo popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės įmonės, kas sudarė 15,4% viso įmonių skaičiaus, o bendroji šių įmonių produkcija — 7,9% visos abiejų gubernijų pramonės produkcijos. Šioje pramonės šakoje dirbo 2000, arba 13% visų pramonės darbininkų, o mechaninė jėga, skaitant arklio jėgomis, sudarė 14,4%.

Reikia pažymėti, kad elektros energija kaip mechaninės jėgos šaltinis, nors ir nežymiu mastu (6,25 AJ), buvo naudojama šiose gubernijose tiktai popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje.

Kauno gubernijoje popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės įmonių tarpe daugiausia buvo pirminio medžio apdirbimo įmonės — lentpiūvės. Jų buvo 24. Lentpiūvėse dirbo 50% šios pramonės šakos darbininkų.

Pagal gamybos apimtį ir darbininkų skaičių antrąją vietą po lentpiūvių užėmė du degtukų fabrikai. Juose dirbo 202 darbininkai, arba 27,5% bendro nagrinėjamosios pramonės darbininkų skaičiaus šioje gubernijoje. Toliau seka 3 kartono fabrikai (dirbo 67 darbininkai), papirosų gilzių ir drožlių bei skiedrų dirbtuvės.

Įvairesnė ir labiau išsivysčiusi nagrinėjamoji pramonė buvo Vilniaus gubernijoje. Jeigu Kauno gubernijos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje dirbo iš viso 735 darbininkai, tai Vilniaus gubernijoje — 1266 darbininkai. Produkcijos vertė 1908 metais Kauno gubernijoje iš viso sudarė 676,4 tūkst. rb, o Vilniaus gubernijoje — 1832,5 tūkst. rb (beveik 3 kartus daugiau).

Vilniaus gubernijoje taip pat daugiausia buvo pirminio medžio apdirbimo įmonių. Iš bendro 40 popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės įmonių skaičiaus 17, arba 42,5%, sudarė lentpiūvės, kuriose dirbo 428 darbininkai, arba 33,8% bendro šios pramonės šakos darbininkų skaičiaus. Šios

---

⁵ Iš viso 1908 metais Suvalkų gubernijoje veikė tiktai 11 šios pramonės šakos įmonių, jose dirbo 228 darbininkai, ir metinė produkcija sudarė 155 tūkst. rublių; žr. Statistinės žinios apie Lietuvą, Kaunas, 1919, p. 107.

Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonė 1908 metų duomenimis*

	Įmonių skaičius	Gaminų vertė (tūkst. rb)	Darbininkų skaičius	Varikliai (arklio jėgomis)		
				garas	elekt-ra	vanduo, vėjas, nafta
Kauno gubernija						
Kartono fabrikai	3	73,1	67	91	—	180
Papirusų gilzių fabrikai	6	36,2	44	—	2	—
Lentpiūvės	24	412,9	367	735	—	—
Medžio piauistymo dirbtuvės	1	35,0	40	—	—	12
Drožlių ir skiedrų fabrikai	1	2,9	15	15	—	—
Degtukų fabrikai	2	116,3	202	—	—	14
Iš viso:	37	676,4	735	841	2	206
Visos gubernijos pramonė	212	13507,4	5988	9678	2	702
Vilniaus gubernija						
Kartono fabrikai	5	165,4	156	370	—	230
Papirusų gilzių fabrikai	3	35,7	36	—	4,25	6
Popieriaus ir kartono fabrikai	10	513,5	422	16	—	55,75
Lentpiūvės	17	984,4	428	573	—	—
Stalių dirbtuvės	3	86,1	117	—	—	6
Drožlių ir skiedrų dirbtuvės	1	34,9	79	110	—	—
Degtukų fabrikai	1	12,5	28	—	—	10
Iš viso:	40	1832,5	1266	1069	4,25	307
Visos gubernijos pramonė	287	18237,5	9461	5660	44,25	780

* Statistinės žinios apie Lietuvą, Kaunas, 1919, p. 105—107.

įmonės gamino daugiau kaip pusę visos nagrinėjamosios pramonės produkcijos.

Daugiau darbininkų kaip lentpiūvėse dirbo kartono ir popieriaus fabrikuose. Iš viso kartono ir popieriaus fabrikuose (jų buvo 15) dirbo 578 darbininkai, arba 45,7% bendro popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės darbininkų skaičiaus. Tai rodo jau tam tikru atžvilgiu aukštesnį pramonės išsivystymo laipsnį. Vienai tokiai įmonei teko vidutiniškai 38,5 darbininko.

Kitos Vilniaus gubernijos nagrinėjamosios pramonės šakos įmonės buvo smulkios, amatininkiško pobūdžio, technišku atžvilgiu silpnai apginkluotos. Užtenka nurodyti, kad veikusios 3 stalių dirbtuvės, kuriose iš viso dirbo 117 darbininkų, turėjo tik 6 AJ galingumo mechaninius variklius. Arba, pavyzdžiui, degtukų fabrike dirbo tik 28 darbininkai, tuo tarpu Kauno 2 degtukų fabrikuose dirbo vidutiniškai po 100 darbininkų.

Klaipėdos krašte medžio prekyba ir medžio apdirbimo pramonė buvo vienas iš reikšmingiausių veiksnių Klaipėdos miesto pramonei ir Klaipėdai kaip jūrų uostui vystytis ir augti. Neturėdama savo ekonominio užnugario ir todėl atsidūrusi nuošaly nuo to meto svarbiausių prekybos kelių, Klaipėda kaip uostas pradėjo funkcionuoti tiktai nuo XVI a. vidurio, o pagrindines šio Europos regiono tarptautinės prekybos funkcijas atliko Karaliaučiaus ir Dancigo uostai, per kuriuos ėjo ir Lietuvos užsienio prekyba su

Vakarų Europos šalimis. Tuo metu svarbiausi Klaipėdos uosto prekybos objektai buvo linai, kanapės, sėmenys, druska. Tačiau ir šių prekių pro Klaipėdos uostą buvo išvežama nedaug.

Klaipėdos uosto prekyba pradėjo sparčiau vystytis, padidėjus medžio prekybai.

Klaipėdos miesto pramonės pagrindą sudarė medžio apdirbimo pramonė. XX a. pradžioje Klaipėdos krašto šios pramonės šakos produkcija beveik du su puse karto viršijo to meto carinės Rusijos lietuviškų gubernijų atitinkamų įmonių produkciją.

Reikia prisiminti tas aplinkybes, kurios nulėmė medžio apdirbimo pramonės atsiradimą Nemuno žiotyse, taip pat tas priežastis, dėl kurių Klaipėdos krašto pramonės vystymasis prieš pirmąjį pasaulinį karą nerodė beveik jokių diferenciacijos tendencijų, užleisdamas vadovaujantį vaidmenį išimtinai medžio apdirbimo pramonei. Svarbiausios priežastys buvo dvi. Pirmiausia Nemuno upynas galėjo teikti turtingus miško žaliavų išteklius, masiškai plukdomus iš Lietuvos ir vakarų Baltarusijos gubernijų, kur dėl susidariusios konjunktūros tiek valstybiniai, tiek ir privatus miškai buvo beatodairiškai kertami. Vien tik per paskutiniuosius prieškarinius 25 metus (iki 1912 m.) šiose gubernijose miškų plotai sumažėjo beveik puse milijono dešimtinių, arba 20%. Taigi Nemuno žiotys dėl susidariusių tuometinių ekonominių ir prekybinių santykių turėjo virsti medžio gamybos centru. Kita vertus, Klaipėdos krašto geografinė, politinė ir strateginė būklė buvo tokia, kad vokiečių kapitalas vengė investicijų anapus Nemuno, tuo stabdydamas kitų pramonės šakų vystymąsi Klaipėdos krašte.

Sąlygos Klaipėdos medžio pramonei vystytis ypač pagerėjo po 1872 metų, kai prancūzų belaisvių jėgomis buvo iškastas Viliaus kanalas, kuris apsaugodavo plukdomus sielius nuo Kuršių marių audrų (pastarosios anksčiau dažnai atvejais pridarydavo daug nuostolių plukdomai miško medžiagai).

Ilgainiui Klaipėda, kaip miško medžiagos uostas, buvo pralenkusi net tokius stambius Baltijos jūros uostus kaip Karaliaučius ir Dancigas. 1913 metais miško medžiagos eksportas iš Karaliaučiaus sudarė 237 tūkst. t, iš Dancigo — 259 tūkst. t, o iš Klaipėdos — 277,8 tūkst. t. Medžio importas tuomet sudarė 32,8% bendro Klaipėdos įvežimo, o medžių eksportas — net 41,8% viso per Klaipėdąėjusio eksporto.

Klaipėdos uosto padėtis ir jo tolesnis vystymasis, jam esant Vokietijos imperijos sudėtyje ir neturint savo ekonominio užnugario, praktiškai buvo apsprendžiamas Vokietijos—Rusijos politinių bei ekonominių santykių.

Ypač trukdė vystytis Klaipėdos uostui bei plėsti jo prekybą ilgą laiką trukęs muitų karas tarp Vokietijos ir Rusijos. 1866 metais Rusija įvežamaisiais muitais žymiai susiaurino Vokietijos eksporto galimybes, o šių muitų poveikis dar labiau sustiprėjo, kai 1876 metais Rusijos vyriausybė priėmė potvarkį, kuriuo buvo nustatyta, kad muitai turėjo būti mokami auksu (krinant popierinio rublio kursui, faktiškai muitai padidėjo 40—50%).

Vokietija ėmėsi kontrapriemonių ir 1879 metais įvedė muitus iš Rusijos įvežamai miško medžiagai bei javams. Dėl šių priemonių Klaipėdos uosto užsienio prekyba nusmuko maždaug 40%⁶.

Reikia pasakyti, kad XIX amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje Klaipėdos uosto prekyba buvo taip nusmukusi, jog net buvo būkštaujama, kad jis bus visiškai apleistas ir užneštas smėliu⁷.

Minėtas muitų karas, tęsėsis ilgus metus, pasibaigė 1894 metų sutartimi, kada abi šalys žymiai sumažino įvežamuosius muitus. 1904 metais

⁶ L. Sochaczewer, Memel, der Hafen von Litauen, Berlin, 1918, S. 17.

⁷ Ten pat, p. 18.

buvo sudaryta nauja sutartis. Kaip kompensacija už teikiamas paskolas, šia sutartimi Vokietijos prekėms buvo nustatyti minimalūs muitų tarifai; prekyba tarp Vokietijos ir Rusijos labai pagyvėjo.

Šios naujos priemonės labai pagyvino Klaipėdos jūros uosto prekybą. Sustiprėjo Klaipėdos ekonomika. Ypač smarkiai išaugo medžio prekyba.

Jau 1900 metais miško medžiagos judėjimas Klaipėdos uoste buvo dvigubai didesnis kaip Karaliaučiuje. Nurodytais metais į Klaipėdos uostą buvo įvežta miško medžiagos už 17,9 mln. markių ir išvežta už 20,7 mln. markių, o į Karaliaučiaus uostą buvo įvežta už 11,5 ir išvežta už 10,8 mln. markių. 1908 metais miško medžiagos judėjimas Klaipėdos uoste sudarė: įvežimas — 12,6 mln. markių, išvežimas — 21,3 mln. markių; Karaliaučiaus uoste — atitinkamai 11,5 ir 7,7 mln. markių. Netgi prieš pat pirmąjį pasaulinį karą miško medžiagos judėjimas Klaipėdos uoste žymiai viršijo atitinkamą Karaliaučiaus uosto lygį. 1913 metais miško medžiagos įvežimas į Klaipėdos uostą sudarė 19 mln. markių, išvežimas — 21,3 mln. markių, o Karaliaučiaus uoste — atitinkamai 22,5 ir 11,2 mln. markių⁸.

Taigi Klaipėdos, kaip reikšmingo miško tranzito centro, vaidmuo sudarė reikiamą akstiną ir prielaidas stambioms medžio apdirbimo pramonėms įmonėms susikurti Klaipėdos mieste ir jo apylinkėse. Didelė dalis per Klaipėdąėjusios miško medžiagos čia buvo apdirbama įmonėse arba supiaunama lentpiūvėse, o paskui buvo išvežama į Vokietiją, Olandiją, Angliją ir kitus kraštus. Tarp Klaipėdos medžio apdirbimo pramonės įmonių vyraujančią vietą užėmė lentpiūvės. 1913 metais tik Klaipėdos mieste veikė 32 didelės garinės lentpiūvės, kuriose buvo 84 gateriai ir dirbo maždaug du tūkstančiai darbininkų. Šios lentpiūvės kasmet apdirbdavo apie 400 tūkst. ktm. miško medžiagos, kas sudarė maždaug pusę visos į Klaipėdą įvežamos miško medžiagos.

Be to, Klaipėdoje veikė 3 stambios medžio apdirbimo pramonės įmonės — du faneros fabrikai (juose dirbo 500 darbininkų) ir stambiausia Klaipėdos miesto įmonė — celiuliozės fabrikas (jame dirbo 700 darbininkų). Šie faneros ir celiuliozės fabrikai parduodavo savo gaminius ne tik Vokietijoje, bet ir daugelyje kitų Vakarų Europos valstybių ir net kitų kontinentų kraštų.

Klaipėdos celiuliozės fabrikas, pastatytas 1898 metais, pradėjo veikti kaip maža įmonė. Plėsdamas gamybą, fabrikas greitai augo ir tapo didžiausia įmonė ne tik Klaipėdos krašte, bet ir visoje Lietuvoje; kaip celiuliozės gamykla ši įmonė buvo didžiausia Pabaltijyje.

Faneros pramonė Klaipėdos krašte atsirado kartu su celiuliozės pramone. Viena iš pirmųjų faneros pramonės įmonių Pabaltijyje (ir Europoje) buvo įsteigta 1898 metais prie pat Klaipėdos miesto Dangės (Akmenos) pakrantėje. Ji buvo pavadinta „Medžio apdirbimo akcinė bendrovė Klaipėda“. Įmonė pradžioje gamino dėžutes cigarams, naudodama šiam tikslui Afrikos kedrus, Lietuvos juodalksnius ir kitą medžiagą. Vėliau ši įmonė pradėjo savo veiklą plėsti, tobulinti ir įvairinti gamybą, pereidama prie fanerinių ir blokinių lentų bei dėžių gamybos, o po pirmojo pasaulinio karo ji gamino patentuotas duris, lėktuvams dalis ir kitus vertingesnius gaminius.

Be šių įmonių, Klaipėdoje dar veikė medinių laivų statybos įmonė.

Kai dėl kitų Klaipėdos krašto medžio apdirbimo pramonės įmonių, tai jos buvo smulkios, amatininkiško pobūdžio, skirtos aptarnauti paprasčiausius gyventojų poreikius. Klaipėdos krašte nebuvo išsivysčiusi ir baldų pramonė. Ši pramonės šaka buvo daugiau susikoncentravusi kaimyniniuose Tilžės ir Karaliaučiaus miestuose.

⁸ *Doc. B. Pfeifer, Holzhandel und Holzindustrie Ostpreussens, Jena, 1918, S. 66—72.*

Klaipėdos medžio apdirbimo pramonė prieš pirmąjį pasaulinį karą apdirbdavo nuo 800 tūkstančių iki vieno milijono kietmetrių miško kasmet. 1907 metais šioje pramonės šakoje dirbo 3600 darbininkų — daugiau kaip pusė Klaipėdos krašto pramonėje dirbusių darbininkų skaičiaus. Šiai pramonės šakai teko 30% visos Klaipėdos krašto pramonės produkcijos.

II

Po pirmojo pasaulinio karo iš esmės pasikeitė ne tik politinės, bet ir ekonominės Lietuvos sąlygos. Šie pakitimai ypač smarkiai veikė tiek nagrinėjamosios pramonės šakos būklę, tiek ir jos tolesnio vystymosi perspektyvas. 1920 metais Lenkijai okupavus Vilniaus kraštą, Lietuva neteko, skaičiuojant pramonės produkciją, maždaug dviejų trečdalių popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės gamybos ir beveik visos popieriaus pramonės, kuri prieš pirmąjį pasaulinį karą iš esmės buvo sukonzentruota Vilniaus gubernijoje. Kartu su Vilniaus kraštu Lietuva neteko ir miškingiausių rajonų, kurie buvo pagrindiniai žaliavų tiekėjai Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonei, taip pat didele dalimi ir šiai pramonės šakai Klaipėdos krašte.

Kita vertus, 1923 metais atgavus Klaipėdos kraštą, Lietuvai atiteko palyginti stipri celiuliozės ir medžio apdirbimo pramonė.

Iš viso Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonė tarp dviejų pasaulinių karų nerodė žymesnių vystymosi tendencijų, o kas liečia popieriaus ir medžio apdirbimo pramonę Klaipėdos krašte, tai ji per šį laikotarpį praktiškai buvo to pat lygio; tiesa, kaip vėliau pamatysime, atskirais šio laikotarpio metais priklausomai nuo pasaulinio ūkio konjunktūros vyko dideli jos gamybos svyravimai.

2 lentelė

Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonė 1927—1938 metais*

	1927 m.		1931 m.			1938 m.		
	įmonių skaičius	darbininkų skaičius	įmonių skaičius	darbininkų skaičius	mechaninės jėgos varikliai AJ	įmonių skaičius	darbininkų skaičius	mechaninės jėgos varikliai AJ
Iš viso	199	4863	212	5502	18964	284	6206	39334
tame tarpe:								
lentpiūvės	131	2751	118	2741	9812	175	2970	14946
faneros fabrikai	...	...	3	473		3	767	
baldų ir medžio dirbinių gamyba	43	488	60	786	864	71	857	1463
kitos medžio apdirbimo pramonės įmonės	11	227	12	308		15	256	
celiuliozės ir popieriaus gamyba	5	1133	4	829		8143	5	
popieriaus ir kartono gaminių gamyba....	9	284	15	365	145	15	241	105

* Lietuvos statistikos metraščiai (toliau — LSM) 1927, 1931, 1938 metų.

Iš pateiktų 2 lentelės duomenų matyti, kad Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje nuo 1927 iki 1938 metų darbininkų skaičius padidėjo 27,6%. 1938 metais šioje pramonėje dirbo 6206 darbininkai. Jeigu

prie šio skaičiaus pridėsime šios pramonės darbininkus, dirbusius Vilniaus krašte, tai 1938 metais dabartinės Lietuvos teritorijos ribose dirbo maždaug 8900 žmonių⁹.

1938 metais Lietuvos teritorijoje (be Vilniaus krašto) popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės mechaninės jėgos variklių galingumas sudarė 39,3 tūkst. arklio jėgų ir padidėjo, palyginus su 1931 metais, 20 tūkst. arklio jėgų, arba šiek tiek daugiau kaip du kartus. Didžiausia mechaninių variklių dalis priklausė popieriaus pramonei ir svarbiausiomis šios pramonės šakos įmonėms — Klaipėdos celiuliozės fabrikui bei Petrašiūnų popieriaus fabrikui. Medžio apdirbimo pramonėje daugiausia mechaninių variklių teko lentpiūvėms bei faneros fabrikams ir tik nežymi dalis — baldų ir kitoms medžio apdirbimo įmonėms.

1938 metais Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonę sudarė 284 įmonės, tame tarpe 175 lentpiūvės, 71 baldų ir kitų medžio dirbinių gamybos įmonė, 5 celiuliozės ir popieriaus gamybos įmonės (iš kurių svarbiausios buvo Klaipėdos celiuliozės kombinatas ir Petrašiūnų popieriaus fabrikas, o kitos trys — smulkios kartono gamyklos), 15 popieriaus ir kartono gamybos įmonių ir 3 faneros fabrikai (vienas palyginti stambus faneros fabrikas Klaipėdoje ir du smulkūs faneros fabrikai Kaune bei Klaipėdoje)¹⁰.

Taigi žymiausią vietą Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje tiek pagal įmonių skaičių, tiek ir pagal darbininkų skaičių užėmė pirminio medžio apdirbimo įmonės, tai yra lentpiūvės. Tais metais lentpiūvėse dirbo apie 3 tūkst. darbininkų, tai yra beveik pusė visų šios pramonės šakos darbininkų. Toliau sekė celiuliozės ir popieriaus pramonė, kurioje buvo užimta apie 1,4 tūkst. darbininkų, arba 22,6% visų šios pramonės šakos darbininkų. Baldų pramonėje tebuvo užimta iš viso apie 10% visų popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės darbininkų.

Per visą pokarinį laikotarpį (po pirmojo pasaulinio karo) popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės šakos įmonių skaičius išaugo nežymiai. Kiek daugiau pradėjo veikti baldų bei medžio dirbinių gamybos, taip pat popieriaus ir kartono gaminių gamybos įmonių. Tačiau jos buvo labai smulkios ir žymesnio vaidmens nevaidino.

Per nurodytą laikotarpį lentpiūvių skaičius Lietuvoje padidėjo, nors pirmaisiais pokario metais jų skaičius buvo sumažėjęs. Tai atsitiko todėl, kad, Lenkijai okupavus Vilniaus kraštą, nutrūko miško žaliavos tiekimas iš Vilniaus krašto ir Nemuno aukštupio. Lentpiūvių ir juose dirbančių darbininkų skaičius pradėjo didėti tik paskutiniais metais. Dar 1936 metais lentpiūvėse dirbo 2712 darbininkų¹¹.

Baldų gamyboje, kaip minėta, vyravo smulkios daugiausia amatininkiško pobūdžio įmonės. Stambesnės pramoninio pobūdžio baldų gamybos įmonės buvo tikrai Jonavoje, Kaune ir Šiauliuose.

Apie žemą tuometinių baldų gamybos įmonių techninį lygį galima spręsti iš to, kad 1938 metais 86 baldų ir kitų medžio dirbinių gamybos įmonėms teko 23 garo ir vidaus degimo varikliai ir 196 elektros motorai, kurių galingumas buvo menkas. Taigi nurodytais metais šiai medžio apdirbimo pramonės įmonių grupei teko 4,2% visų popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje veikiančių mechaninės jėgos variklių ir 17,7% darbi-

⁹ 1937 metais Vilniaus vaivadijos (Lenkijos administracinis paskirstymas) šioje pramonės šakoje dirbo 2731 darbininkas. Vilniaus vaivadija maždaug atitiko buvusias Vilniaus gubernijos ribas.

¹⁰ Pirmajame Klaipėdos fabrike dirbo vidutiniškai apie 600 darbininkų, antrajame — apie 150 darbininkų. Kauno faneros fabrike dirbo vos keliasdešimt darbininkų. Siuo metu Kauno faneros fabrikas neveikia.

¹¹ LSM 1936.

ninkų; šios grupės įmonės techniškai žymiai silpniau apginkluotos, negu kitos nagrinėjamos pramonės šakos įmonės.

Reikia pasakyti, kad 1938 metais baldų ir kitų medžio dirbinių gamybos įmonių darbininkų skaičius jau šiek tiek viršijo 1931 metais buvusį darbininkų skaičių. Tačiau tais pačiais metais žymiai sumažėjo lentpiūvių darbininkų skaičius, taip pat šiek tiek sumažėjo darbininkų skaičius celiuliozės ir popieriaus pramonėje.

Klaipėdos krašte nuo 1923 iki 1931 metų medžio apdirbimo pramonės gamyba mažėjo. Šis procesas vyko dėl to, kad trūko žaliavos. Jos nebuvo gaunama iš okupuoto Vilniaus krašto, taip pat iš Lenkijos sričių ir Vakarinių Tarybų Sąjungos rajonų. Ypač dėl to nukentėjo lentpiūvių gamyba; faneros gamyba, remdamasi vietine žaliava, didėjo.

Jeigu palyginsime 1923 ir 1930 metų duomenis, tai matysime, kad lentpiūvių skaičius sumažėjo nuo 20 iki 17, o gaterių skaičius per tą patį laikotarpį — nuo 50 iki 39. Tačiau ir šios lentpiūvės praktiškai neturėjo darbo. Atsirado didelė darbo pasiūla.

Nuo 1931 metų Klaipėdos krašto popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje pastebimi nauji procesai. Pirmiausia, kilus pasaulinei ūkio krizei, smarkiai nukentėjo celiuliozės gamyba.

Tačiau, nežiūrint nepalankios pasaulinės rinkos konjunktūros, tuo metu atsirado vienas, ypač svarbus veiksnys, teigiamai paveikęs medžio apdirbimo pramonę Klaipėdos krašte. 1931 metais prasidėjo Tarybų Sąjungos miško medžiagos tranzitas per Klaipėdos uostą. Čia ši medžiaga buvo supiaunama ir vėliau realizuojama Vakarų Europos rinkoje. 1931—1937 metais miško medžiagos tranzitas vidutiniškai sudarė nuo 150 iki 200 tūkst. ktm. per metus. Todėl atgijo Klaipėdos krašto lentpiūvių gamyba. (Vis dėlto ir didžiausiu jos pakilimo laikotarpiu ji dar buvo 40% žemesnė, negu prieš pirmąjį pasaulinį karą.)

Palankiai susidėjus aplinkybėms, popieriaus ir medžio apdirbimo pramonė Klaipėdos krašte, kaip ir prieš pirmąjį pasaulinį karą, užėmė didžiausią lyginamąjį svorį visoje Klaipėdos krašto pramonėje ir vaidino labai svarbų vaidmenį ne tik Klaipėdos krašto, bet ir visame Lietuvos ūkiniame gyvenime.

Klaipėdos krašto popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės gaminiai sudarė beveik du trečdalius Lietuvos šios pramonės šakos produkcijos.

Pagrindinę žaliavų bazę Klaipėdos krašto medžio apdirbimo pramonei sudarydavo Lietuvos miškai, taip pat iš Tarybų Sąjungos gaunama miško medžiaga.

Celiuliozės ir faneros pramonė beveik pilnutinai buvo patenkinama vietinės medienos ištekliais, o lentpiūvės — daugiau atvežtine mediena. Pavyzdžiui, 1931 metais Tarybų Sąjungai pateikus 170,5 tūkst. ktm. rąstų, jie sudarė 70,2% visos Klaipėdos krašto lentpiūvėse gautos miško medžiagos.

Jeigu kitoje Lietuvos teritorijoje popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės didžiausią lyginamąjį svorį užėmė pirminio medžio apdirbimo įmonės — lentpiūvės, tai Klaipėdos krašte didžiausią lyginamąjį svorį sudarė celiuliozės ir faneros pramonė. Pastaroji pramonės šaka Klaipėdos krašte buvo žymiai toliau pažengusi į priekį, negu kitoje Lietuvos teritorijoje.

1938 metais visoje Klaipėdos krašto popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje dirbo 3100 darbininkų, tame tarpe celiuliozės ir faneros pramonėje — 1600 darbininkų (52%). Palyginus su Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės darbininkų skaičiumi, Klaipėdos celiuliozės ir faneros pramonėje tais metais dirbo 25% visų darbininkų.

Celiuliozės fabrikas vidutiniškai kasmet suvartodavo apie 360 tūkst. ktm. popiermalkių. Taigi Klaipėdos celiuliozės fabrikas buvo beveik vie-

nintelis vietinis pirkėjas kitiems reikalams mažai tinkamai plonesnei į popiermalkes pervedamai miško medžiagai. Tai to meto sąlygomis teigiamai veikė Lietuvos ūkj.

Šis fabrikas (vienintelis Lietuvoje) pagamindavo tiek celiuliozės (tūkst. t): 1931 m.— 39,3; 1932 m.— 36,8; 1934 m.— 56,1; 1935 m.— 54; 1936 m.— 59,2; 1937 m.— 66,1¹².

Be to, celiuliozės fabrikas galėjo pagaminti per metus apie 4 tūkst. t popieriaus bei apie 3,5 mln. litrų spirito. Tačiau dėl vidaus rinkos nebuvimo šio spirito gamyba nebuvo išplėsta.

Pažvelkime, kokia buvo Klaipėdos faneros pramonė. Kaip jau minėjome, XIX amžiaus pabaigoje Klaipėdoje buvo įsteigta faneros įmonė. Ją 1921 metais nupirko olandai Bisdamai ir sudarė savo vardu bendrovę. 1930 metais ši įmonė perėjo naujiems savininkams Bruningams.

1935 metais Klaipėdos faneros įmonė dėl nuostolių likvidavosi, ir tuometinė Lietuvos vyriausybė nupirko ją iš savininkų Bruningų už 300 tūkst. litų su visais aktyvais ir pasyvais. Vadinas, iki 1939 metų ši faneros įmonė pilnutinai priklausė valstybei.

Gamybos pakilimo laikotarpiu šis faneros fabrikas kasmet sunaudavo apie 29 tūkst. ktm. juodalksnių ir beržinių rąstų, apie 2 tūkst. ktm. eglinių rąstų bei apie 6 tūkst. m³ lentų ir pagamindavo apie 10—12 tūkst. m³ faneros.

Kitas Klaipėdoje veikęs faneros fabrikas buvo smulkus ir gamino vietos reikalams naudojamą fanerą. Pò antrojo pasaulinio karo šio fabriko veikla nebuvo atgaivinta, o jo bazėje sukurtas baldų gamybos cechas.

Tiek celiuliozės, tiek ir faneros gamyba daugiausia rėmėsi užsienio rinka. Vidaus rinkoj buvo realizuojama tik 4—10% pagamintos faneros.

Stambiausi Lietuvos faneros vartotojai buvo Didžioji Britanija, Vokietija, Skandinavijos šalys ir Šveicarija. Mažesniais kiekiais fanera taip pat buvo eksportuojama į Prancūzija, Olandiją, Argentina, Afrikos šalis, Palestiną, Indiją, Australiją ir kt.

Kadangi Lietuvos atskiros popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės šakos daugiausia dirbo eksportui, tai jų vystymasis labai priklausė nuo pasaulinio ūkio konjunktūros. Ypač skaudžiai palietė Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonę pasaulinė ūkio krizė. Medžio apdirbimo pramonė pradėjo smukti 1930 metais.

Daugiausia krizės metu nukentėjo popieriaus pramonė, kuri tik 1937 metais tepralenkė 1929 metų lygį. 1937 metais celiuliozės gamyba viršijo 1929 metų lygį tik 10%.

Lietuvoje iki 1933 metų, be Klaipėdos celiuliozės fabriko, veikė trys smulkūs kartono fabrikai (Varenėje, Kairiškėse ir Kaune)¹³, kurie pagamindavo per metus tik apie 1 tūkst. tonų kartono. Šie fabrikai nepajėgė patenkinti netgi vidaus rinkos kartono poreikavimų. Išskyrus vyniojamąjį popierių, į Lietuvą buvo įvežama kartono, ypač rašomojo ir kitokio popieriaus, taip pat įvairių kartono ir popieriaus dirbinių. Rašomąjį, laikraštinių ir daugelį kitų popieriaus rūšių Lietuvoje buvo pradėta gaminti tik tada, kai pradėjo veikti Petrašiūnų popieriaus fabrikas (1933 m.). Netgi pastačius Petrašiūnų popieriaus fabriką, popieriaus importas nenutrūko; Petrašiūnų popieriaus fabrikas, nežiūrint plačios gamybos nomenklaturės (daugiau kaip 100 pavadinimų), daugelio popieriaus rūšių negamino.

Kaip tuo metu buvo išsivysčiusi popieriaus pramonės gamyba, rodo 3 lentelės duomenys.

Iš 3 lentelės matyti, kad per visą nagrinėjamą laikotarpį buvo importuojama daug popieriaus ir kartono.

¹² LSM 1932 ir 1937; Klaipėdos krašto statistinės žinios 1932 ir 1936 metų.

¹³ Šiuo metu dėl jų neekonomiškumo nė vienas neveikia.

**Popieriaus ir kartono gamyba,
importas ir eksportas Lietuvoje 1930—1939 metais**

Metai	Popieriaus ir kartono gamyba (t)	Popieriaus ir kartono importas		Popieriaus ir kartono. eksportas	
		tonomis	tūkst. lt.	tonomis	tūkst. lt.
1930	...	5456,8	7277,4	1291,6	897,7
1931	2800,0*	5490,9	6719,5	1162,7	823,9
1932	3230,0	5546,6	5193,0	566,6	393,1
1933	...	2613,2	2850,5	383,9	253,0
1934	6894,6	1698,6	2165,6	125,5	71,6
1935	7769,0	1619,0	1861,0	213	103
1936	8454,0	2399,0	2588,0	41	12
1937	9867,0	1993,0	2587,0	114	46
1938	11000	2018,7	2625,9	14,2	9,3
1939	7600	3548,8	3082	—	—

* Be kartono gamybos.

Pastaciūs Petrašiūnų popieriaus fabriką, popieriaus gamyba 1938 metais, palyginus su 1932 metais, padidėjo apie 7,5 tūkst. tonų. Tačiau 1939 metais, netekus Klaipėdos krašto, o kartu ir celiuliozės fabriko, kuris teikė pagrindinę žaliavą popieriaus pramonei, taip pat sumažėjus ir popieriaus pareikalavimui, popieriaus ir kartono gamyba vėl smuko.

1939 metais Tarybų Sąjungai gražinus Vilniaus kraštą, Lietuvos popieriaus pramonė žymiai sustiprėjo. Vilniaus krašte tais metais veikė penki popieriaus ir kartono fabrikai (Grigiškėse, Mūrinėje Vokėje, Pabradėje, N. Vilnioje ir Jašiūnuose). Bendra šių įmonių produkcija sudarė apie 10 tūkst. tonų kartono ir 7,5 tūkst. tonų popieriaus per metus.

Skaičiuojant tonomis, šios pramonės šakos gamybiniai pajėgumai Vilniaus krašte net viršijo popieriaus pramonės gamybinius pajėgumus kitoje Lietuvos teritorijos dalyje, kas iš esmės pakeitė visos Lietuvos popieriaus pramonės būklę.

Vilniaus krašte ypač buvo išvystyta kartono gamyba, kuri kelis kartus viršijo visos Lietuvos kartono gamybą. Bendras metinis Vilniaus krašto kartono ir popieriaus gamybinis pajėgumas siekė apie 17,5 tūkst. tonų per metus; Lietuvos gamybinis pajėgumas — 14 tūkst. tonų. Atgavus Vilniaus kraštą, Lietuvos popieriaus pramonė jau beveik pilnai galėjo patenkinti vidaus rinkos poreikius daugeliui popieriaus rūšių, o kartono gamyba net viršijo vidaus rinkos poreikius. Reikia pažymėti, kad Vilniaus kartono fabrikai patenkino apie 50 procentų visos Lenkijos kartono pareikalavimo.

Tačiau dar 1939 metais nemaža popieriaus ir kartono rūšių dar nebuvo gaminama Lietuvoje ir buvo importuojama iš užsienio. Nurodytais metais į Lietuvą buvo importuota 3,5 tūkst. tonų įvairių popieriaus ir kartono gaminių.

Atgavus Vilniaus kraštą, be minėtų popieriaus ir kartono fabrikų, atiteko vienas faneros ir du baldų fabrikai Vilniuje, degtukų šiaudelių fabrikas Baltojoje Vokėje ir keletas lentpiūvių.

Įdomu pažymėti, kad Lenkijos okupacijos metu popieriaus pramonė Vilniaus krašte beveik nesivystė. Pavyzdžiui, 1908 metais Vilniaus gubernijoje šioje pramonės šakoje dirbo 614 darbininkų, o 1939 metais — 650 darbininkų.

Kita vertus, popieriaus ir medžio apdirbimo pramonė buvo vienintelė pramonės šaka, kuri, Lenkijai valdant Vilniaus kraštą, rodė tam tikrą vystymosi tendenciją.

Carinės Rusijos fabriky inspektorių statistikoje rodoma, kad 1913 metais Vilniaus gubernijoje, kuri beveik visa, išskyrus tik pietinį ir vakarinį jos pakraštį, įėjo į Vilniaus vaivadijos sudėtį Lenkijos administraciniame padalinime, popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje dirbo 1629 darbininkai, o 1937 metais — 2731 darbininkas, arba 1100 darbininkų daugiau. Kitose pramonės šakose per nurodytą laikotarpį Vilniaus vaivadijoje pramonės darbininkų skaičius žymiai sumažėjo: mineralų pramonėje — nuo 1882 iki 735, metalų — nuo 548 iki 174, odos — nuo 1553 iki 507, maisto produktų pramonėje — nuo 2529 iki 1447 darbininkų ir t. t.

Svarbų vaidmenį Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje vaidino Lietuvos miško medžiagos eksportas, nes žymi šios pramonės dalis dirbo tik eksportui; eksporto sąlygos didele dalimi apsprendė šios pramonės šakos vystymosi perspektyvas.

Miško medžiagos eksportas tuo metu buvo vykdomas ne tik kaip popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės funkcija. Eksportuojant miško medžiagą, žymia dalimi buvo siekiama išlyginti užsienio prekybos balansą. Todėl buvo eksportuojama tiek apdirbta, tiek pusiau apdirbta ir visiškai neapdirbta miško medžiaga.

Lietuvos miško medžiagos eksportas pavaizduotas 4 lentelėje.

4 lentelė

Lietuvos miško medžiagos eksportas,
palyginus su visu Lietuvos eksportu 1920—1938 metais*

Metai	Miško medžiagos eksportas		
	kiekis (tūkst. t)	vertė (mln. lt.)	bendrame eksporte pagal vertę (%)
1920	278,5	30,6	...
1921	...	19,6	...
1922	427,0	52,0	...
1923	243,7	42,3	29
1924	257,3	68,1	26
1925	230,1	51,8	21,3
1926	272,3	54,6	21,6
1927	213,8	51,7	21,0
1928	327,6	73,2	28,5
1929	424,3	99,5	30,1
1930	327,0	69,4	20,8
1931	185,3	43,3	15,8
1932	193,9	35,8	18,1
1933	343,3	37,4	23,3
1934	399,0	42,5	28,8
1935	245,0	33,1	21,7
1936	298,9	33,3	17,4
1937	363,9	50,2	24,5
1938	267,0	37,5	18,5

* Miškų departamento metraštis, Kaunas, 1940, p. 115; Lietuvos užsienio prekyba, 1925—1938 metų duomenys. Miškų departamento duomenys šiek tiek skiriasi nuo „Lietuvos užsienio prekybos“ leidiniuose paskelbtų duomenų. Miškų departamento duomenimis pasinaudota iki 1925 metų.

Pateikti 4 lentelės duomenys rodo, kad Lietuvos miško medžiagos eksportas sudarė vieną iš didžiausių dalių bendrame Lietuvos eksporto sąrašė. 1922 metais buvo eksportuota 427 tūkst. tonų įvairios miško medžiagos, tai yra didžiausias kiekis per visą 1920—1938 metų laikotarpį.

1925 metais apdirbtos ir neapdirbtos miško medžiagos eksportas sudarė 21,3% bendros eksporto vertės, o 1929 m.— 30,1%. Vėlesniais metais miško ir jo gaminių eksporto lyginamasis svoris, didėjant žemės ūkio gaminių eksportui, šiek tiek sumažėjo, bet 1937 metais, kai medžio prekyba ypač pagyvėjo, medžio eksportas sudarė 24,5% bendros eksporto vertės.

Kiekio atžvilgiu Lietuvos miško medžiagos eksportas 1931—1938 metų laikotarpiu sudarė nuo 50 iki 85% bendros Lietuvos eksporto krovinių apyvartos.

Panagrinėkime, kaip atrodė tų metų miško medžiagos eksporto struktūra. 1929 metų bendrame Lietuvos miško medžiagos eksporte apdirbta ir pusiau apdirbta miško medžiaga (celiuliozė, fanera ir piauta miško medžiaga) sudarė 72 mln. litų ir neapdirbta medžiaga — 27 mln. litų. Taigi nurodytais metais apdirbtos ir pusiau apdirbtos miško medžiagos eksportas sudarė 72,7% ir neapdirbtos miško medžiagos — 27,3%. Atitinkamai 1937 metais apdirbtos ir pusiau apdirbtos miško medžiagos eksportas sudarė 38,5 mln. litų ir neapdirbtos medžiagos — 12,4 mln. litų, arba atitinkamai 75,5 ir 24,5%. Pateikti skaičiai rodo, kad šiuo laikotarpiu (vertine išraiška) pasireiškė neapdirbtos miško medžiagos mažėjimo tendencija. Dar ryškiau ši tendencija pasireiškė 1938 metais, kai neapdirbtos miško medžiagos eksportas sudarė 14%. Tačiau reikia pasakyti, kad neapdirbtos miško medžiagos eksporto lyginamasis svoris sumažėjo beveik išimtinai tik dėl padidėjusio pautos miško medžiagos eksporto, o apdirbtos miško medžiagos eksporto kiekiai pasiliko maždaug tokie pat.

Aiškesniam vaizdui susidaryti apie Lietuvos miško medžiagos eksporto struktūrą pateiksime atitinkamus duomenis tiek natūriniu, tiek ir vertine išraiška (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Lietuvos miško medžiagos eksporto struktūra 1925—1938 metais*

Metai	Apdirbta miško medžiaga		Piauta miško medžiaga		Miško medžiaga		Apvalūs rąstai	
	tūkst. t	vertė mln. lt.	tūkst. t	vertė mln. lt.	tūkst. t	vertė mln. lt.	tūkst. t	vertė mln. lt.
1925	43,4	25,2	47,8	13,1	83,5	7,1	55,4	6,3
1926	45,6	31,9	33,5	8,0	163,2	12,0	29,9	2,7
1927	46,0	30,1	57,5	13,3	53,7	3,8	56,6	4,5
1928	55,8	39,6	61,2	15,8	131,9	10,1	78,6	7,7
1929	69,1	54,6	67,7	17,9	185,1	13,7	102,5	13,3
1930	58,2	40,3	51,2	12,0	151,8	9,7	65,9	7,3
1931	40,9	28,0	42,7	9,8	56,3	2,4	45,4	3,2
1932	43,1	23,8	55,3	9,0	76,3	1,9	19,3	1,0
1933	52,5	21,3	90,2	10,8	124,8	3,1	75,8	2,2
1934	65,5	22,6	87,6	11,3	136,5	3,9	109,3	4,9
1935	60,4	16,0	131,6	13,9	5,8	0,5	48,0	2,8
1936	65,1	15,5	121,9	12,3	60,8	2,4	51,1	3,0
1937	77,4	20,1	128,0	18,4	109,1	8,9	49,3	3,5
1938	57,3	15,7	128,0	16,7	55,0	2,6	25,9	2,3

* Lietuvos užsienio prekyba — 1925—1938 metų duomenimis.

Išsižiūrėjus į 5 lentelės duomenis, matosi, kad įvairių rūšių miško medžiagos eksportas Lietuvoje vyko su gana dideliais svyravimais.

Nurodytu laikotarpiu ypač smarkiai didėjo pautos, tai yra pusiau apdirbtos, miško medžiagos eksportas. Jeigu 1937 metais, palyginus su 1925 metais, apdirbtos miško medžiagos eksportas padidėjo 79%, tai pusiau apdirbtos miško medžiagos (pautos medžiagos) eksportas — dau-

giau kaip du su puse karto. 1938 metais žymiai sumažėjo apvaliųjų rąstų ir neapdirbtos miško medžiagos eksportas — popiermalkės, sparmėdžiai ir kt.

Ypač krinta į akis labai didelis neapdirbtos miško medžiagos eksporto kiekių svyravimas. Šioje eksporto pozicijoje vyrauja popiermalkės. Jų eksporto dydį nulėmė Vokietijos rinkos poreikavimas, o tas poreikavimas buvo susijęs su Vokietijos spaudimo politika, kuri buvo vykdoma Lietuvos ūkio atžvilgiu. 1935 metais vokiečiams uždarius rinką Lietuvos eksportui, šis miško medžiagos eksportas sudarė tik 0,5 mln. litų. Atnaujinus prekybos santykius su Vokietija, šios rūšies miško medžiagos eksporto vertė 1936 metais vėl pakilo iki 2,4 mln. litų, o 1937 metais — iki 8,9 mln. litų.

Tačiau, jeigu imsime vertės atžvilgiu, tai matysime, kad įvairios miško medžiagos eksporto svyravimai buvo dar didesni. Pavyzdžiui, jeigu 1929 metais apdirbtos miško medžiagos vertė buvo 54,6 mln. litų, tai 1936 metais už beveik tą patį kiekį buvo gauta tik 15,5 mln. litų.

Kokie dideli buvo kainų svyravimai miško gaminiams pasaulinėje rinkoje, ryškiai pavaizduoja kainų pasikeitimai celiuliozei, kuri sudarė vieną iš svarbiausių pozicijų Lietuvos medžio gaminių eksporte. Celiuliozės kaina Anglijos uostuose 1929 metais buvo 11.10,0 svarų sterlingų, o 1936 m. — tik 7.2,0 svarų už toną nuvertinta valiuta. Vadinas, atskaičius frachtą, 1929 metais už vieną toną celiuliozės buvo gaunama po 487 litus, o 1936 metais — jau tik po 186 litus, arba 2,6 karto mažiau¹⁴.

Kai dėl celiuliozės, tai jos gamybos apimtį ir realizavimo galimybes apsprendė ne tik tarptautinės rinkos konjunktūra, bet ir žymia dalimi tarptautinio monopolistinio kapitalo politika. Klaipėdos celiuliozės fabrikas įėjo į tarptautinį kartelį, kuris nustatydavo jam celiuliozės realizavimo rinkas ir realizavimo kiekius. Šis kartelis, kuriame vadovaujantį vaidmenį vaidino Vokietijos monopolistinio kapitalo atstovai, vadovaudamasis savo (Vokietijos kapitalo) interesais, dažnai išskirdavo Klaipėdos celiuliozės fabrikui tolimiausias ir nepatogiausias rinkas. To meto spaudoje buvo nurodoma, kad Klaipėdos celiuliozės fabrikas dirba Italijos ir Ispanijos rinkai, su kuriomis Lietuva tuo metu neturėjo prekybinių sutarčių; dėl to šio fabriko gaminiai buvo apdedami aukštesniais muitais kaip kitų valstybių gaminiai¹⁵.

Kadangi vieninteliais apdirbtos miško medžiagos ir didele dalimi pusiau apdirbtos miško medžiagos eksportininkais buvo kaip tik Klaipėdos krašto įmonės, žymus kainų nukritimas eksportuojamai miško medžiagai, taip pat šioje pramonės šakoje mokami dvigubai aukštesni atlyginimai kaip kitose Lietuvos apskrityse atitinkamai atsiliepė ir į šios pramonės šakos finansinius rezultatus.

Dėl anksčiau minėtų veiksnių dalis Lietuvos medžio apdirbimo pramonės akcinių bendrovių nuo 1930 metų, o popiešiaus pramonės — nuo 1931 metų pradėjo dirbti su nuostoliais, kurie oficialiais duomenimis 1935 metais medžio apdirbimo pramonės akcinėse bendrovėse pasiekė 1,2 mln. litų ir popiešiaus pramonės akcinėse bendrovėse — 4,2 mln. litų. Tik dalis įmonių davė pelno — 162 tūkst. litų¹⁶.

Čia nurodyti popiešiaus ir medžio apdirbimo pramonės nuostoliai tuo metu buvo rodomi augančiomis sumomis, perkeltiant apyskaitinių metų nuostolius į sekančius metus. Taigi nurodytais metais faktiškai popiešiaus pramonės nuostoliai sudarė ne 4,2 mln. litų, o 1,8 mln. litų. Lietuvos po-

¹⁴ Tautos ūkis, 1937, Nr. 18, p. 386.

¹⁵ Lietuvos ūkis, 1926, Nr. 6, p. 180. Žr. doc. J. Dagys, Klaipėdos krašto ekonomika imperialistų varžtuose. Rankraštis, p. 41.

¹⁶ LSM 1931—1937 metų.

periaus ir medžio apdirbimo pramonė po pasaulinės ūkio krizės pradėjo dirbti pelningai tikslai 1937 metais, kai vėl žymiai padidėjo miško gaminių paklausos pasaulinėje rinkoje. Nurodytais metais Lietuvos popieriaus pramonės akcinės bendrovės jau davė apie 1,7 mln. litų pelno, o medžio apdirbimo pramonės — apie 620 tūkst. litų pelno. Tačiau dar ir tais metais šios pramonės šakos akcinių bendrovių ankstesnių metų nuostoliai galėjo būti tik dalinai padengti.

Cia pateiktus oficialius duomenis apie šios pramonės šakos ir ypač celiuliozės (popieriaus) pramonės finansinius rezultatus reikia vertinti kritiškai. Reikia turėti galvoje, kad šioje pramonės šakoje ir svarbiausia popieriaus pramonėje didžiausią akcinių bendrovių pagrindinio kapitalo dalį sudarė užsienio kapitalas, kuris nebuvo suinteresuotas rodyti tikruosius užsienyje veikiančių savo filialų rezultatus. Jau netekus Klaipėdos krašto, tuometinėje spaudoje buvo nurodoma, kad „tikrinant celiuliozės fabriko eksporto kainų raidą, negalima nusikratyti įspūdžiu, kad bent žymi šio eksporto viršvertė pastaraisiais laikais likdavo užsienyje“¹⁷.

„Buvo tuo metu ir priešingų nuomonių, kur buvo teigiama, kad Lietuvos popieriaus pramonė apdedama pernelyg dideliais mokesčiais (turto ir pajamų mokesčiai), kai tuo tarpu ši pramonė dirbanti nuostolingai, ir kad tuo esą pakertami patys šios pramonės egzistavimo pagrindai.

Kad tuo metu Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės akcinių bendrovių oficialiai skelbiami finansiniai rezultatai buvo tam tikru mastu užvualizuojami, abejoti netenka, bet vis dėlto šios pramonės šakos finansinė padėtis nebuvo lengva. Tai gali patvirtinti ir 1935 metais įvykęs faneros gamybos akcinės bendrovės bankrotas, taip pat ir ta aplinkybė, kad ir tos šios pramonės šakos akcinės bendrovės, kuriose savo kapitalu dalyvavo valstybė, dividendų nedavė.

Nuostolinga Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės akcinių bendrovių veikla buvo viena iš svarbiausių priežasčių, stabdžiusių kiek žymesnį šios pramonės šakos vystymąsi Lietuvoje 1923—1938 metų laikotarpiu, nes kapitalas stengėsi eiti į tas pramonės šakas, kur jam galėjo būti užtikrinta bent vidutinė pelno norma.

Tuometinė Lietuvos vyriausybė buvo priversta teikti popieriaus ir medžio apdirbimo pramonei didelių lengvatų. Kadangi celiuliozės fabrikas negalėjo išsiversti, jis buvo atleistas nuo įvežamųjų muitų anglims. Tas pats fabrikas už toną popiermalkių mokėjo irgi pigiau, negu buvo galima gauti, jas eksportuojant.

Taip pat dideli nuostoliai susidarydavo lentiūvėse bei faneros gamybos įmonėse. Apytikriai galima spręsti, kad tuometinis Lietuvos išdas vien tik dėl žaliavos kainų skirtumo netekdavo kasmet apie 2 mln. litų pajamų, o įskaitant išdo nuostolius dėl muitų lengvatų, teikiamų celiuliozės fabriku anglims įsivežti, paslėptos medžio apdirbimo pramonės eksporto premijos sudarė apie 3 mln. litų per metus¹⁸.

Kalbant apie Lietuvos miško medžiagos eksportą, reikia pasakyti, kad iki pat 1931 metų jis vyko pačiu paprasčiausiu būdu. Iki nurodytų metų miško pirklių varžytinėse pasiūlytos kainos buvo vienintelis kriterijus miško medžiagos kainoms nustatyti. Nuo 1931 metų Lietuvos Žemės ūkio ministerijos Miškų departamentas pradeda kontroliuoti miško medžiagos apdirbimą ir eksportą. Pirmas žingsnis šia kryptimi buvo atitinkamos sutarties sudarymas su „Viešvilės“ medžio apdirbimo akcine bendrove, kuriai buvo pavesta nustatytiomis sąlygomis apdirbti ir eksportuoti apie 40 tūkst. ktm. rąstų¹⁹.

¹⁷ Tautos ūkis, 1939, Nr. 14—15, p. 317.

¹⁸ Žr. Tautos ūkis, 1939, Nr. 25—26, p. 535.

¹⁹ Mūsų girios, 1940, Nr. 1, p. 2.

Sutartis numatė, kad medis lieka Miškų departamento nuosavybė, bet bendrovė apdirba ir parduoda apdirbtą medžiagą savo vardu, gaudama nustatytą procentą nuo neto parduotos miško medžiagos kainos. Medžio apdirbimas, pardavimas ir atsiskaitymas su pirkėju ir Miškų departamentu buvo specialaus departamento atstovo kontroliuojami.

Tais pačiais pagrindais sutartis buvo keletą metų iš eilės atnaujina- ma. 1937 metais Žemės ūkio ministerija supirko daugumą šios bendrovės akcijų. Todėl visa bendrovės veikla faktiškai buvo kontroliuojama ministe- rijos. Reikia pasakyti, kad „Viešvilės“ akcinės bendrovės lentpiūvė ilgai- niui tapo pati didžiausia lentpiūvė ne tik Lietuvoje, bet ir Rytprūsiose, galinti per metus supiauti apie 60 tūkst. ktm. lentų²⁰.

Tokiais pat principais Miškų departamentas nuo 1932 metų sudary- davo rąstų apdirbimo bei pardavimo sutartis su 2—3 Klaipėdos lentpiū- vėmis, kurių priežiūrai departamentas laikė Klaipėdoje savo nuolatinį atstovą su 3 padėjėjais.

Taigi Miškų departamentas pasidarė faktiškas piautos miško medžia- gos eksportininkas.

Kita Klaipėdos krašto eksportui dirbančių lentpiūvių dalis dirbo su- sivienijusios medžio sindikate, kurį sudarė lentpiūvių savininkai. Sindika- to tikslas buvo administruoti iš Tarybų Sąjungos gaunamos miško me- džiagos apdirbimą, vesti atsiskaitymus su lentpiūvėmis ir Tarybų Sąjungos „Miško eksportu“ ir parduoti supiautą medieną.

Nurodytas sindikatas pradėjo savo veiklą 1930 metais. Dirbo nuo 4 iki 9 sindikato lentpiūvių priklausomai nuo iš Tarybų Sąjungos gaunamos miško medžiagos kiekio.

Per savo veiklos metus šis sindikatas perdirbo apie 1 mln. 250 tūkst. ktm. iš Tarybų Sąjungos gautos miško medžiagos. Reikia pažymėti, kad nuo 1935 metų 76% šio sindikato akcijų priklausė Lietuvos Žemės ūkio ministerijai.

Paskutiniaisiais metais Miškų departamentas per Klaipėdos medžio sindikatą bei pagal sutartis su juo dirbančias lentpiūves kontroliavo apie 90% Lietuvos piautos miško medžiagos eksporto.

Lietuvos miško gaminiai buvo aukštai vertinami užsienio rinkoje. Lie- tuvos medžio apdirbimo pramonė ir ypač Klaipėdos krašto pramonė, bū- dama sena eksportinė pramonės šaka ir turinti savo tradicijas bei paty- rimą, galėjo kokybiškai paruošti medžio dirbinius, gerai juos rūšiuoti bei prižiūrėti. Lietuvos miško gaminiai buvo įsigiję gerą vardą Anglijos, Olan- dijos, Vokietijos, Prancūzijos, Belgijos ir kitų užsienio pirklių tarpe, kas tam tikra prasme palengvino Lietuvos eksportininkams išeiti su savo ga- miniais į užsienio rinką ir atlaikyti kitų mišką eksportuojančių šalių konkurenciją.

To meto Lietuvos ekonomistų tarpe nebuvo vieningos nuomonės, ko- kios laikyti politikos, prekiaujant mišku su užsieniu. Šiuo klausimu ilgą laiką ėjo ginčai. Tačiau šie ginčai sukosi daugiausia dėl muitų išvežamai miško medžiagai. Vieni siūlė panaikinti išvežamuosius muitus ir leisti mišką išvežinėti laisvai, kiti priešingai — nurodinėjo, kad trūksta miško medžiagos, ypač valstiečiams, ir todėl reikią apdėti miško medžiagą aukš- tesniais muitais.

Iš esmės šie ginčai turėjo tik formalią reikšmę. Faktiškai medžio eks- porto muitų politika buvo derinama su eksporto reikalavimais ir mokomojo balanso duomenimis užsienio prekyboje, tam tikrais atvejais atsižvelgiant į būtinus vidaus poreikius.

---

²⁰ Antrojo pasaulinio karo metu ši lentpiūvė buvo tiek sunaikinta, kad praktiškai nebuvo prasmės ją atstatyti.

Ištisais dešimtmečiais Nemuno upynu ir per Klaipėdos uostą ėję milžiniški miško medžiagos išteklių patraukė ne tik vietos, bet ir užsienio kapitalistų dėmesį. Todėl Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje svarbiausią kapitalo dalį sudarė užsienio kapitalas. 1936 metais iš bendro medžio apdirbimo pramonės 3,7 mln. litų akcinio kapitalo 1,3 mln. litų, arba 35%, sudarė užsienio kapitalas (daugiausia Belgijos — 986 tūkst. litų ir Vokietijos — 247 tūkst. litų). Atitinkamai popieriaus ir poligrafijos pramonėje tais pačiais metais iš bendro akcinių bendrovių 19,2 mln. litų kapitalo 15,1 mln. litų, arba 78%, priklausė užsienio kapitalui, iš kurio 10,8 mln. litų — Olandijos ir 4,3 mln. litų — Vokietijos²¹. Taigi popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje iš viso užsienio kapitalo dalis sudarė 16,4 mln. litų (iš bendro šios pramonės šakos 22,9 mln. litų akcinio kapitalo), arba 71% viso akcinio kapitalo.

Reikia pasakyti, kad iš viso į Lietuvos pramonę investuoto užsienio kapitalo didžiausia dalis atiteko kaip tik popieriaus ir medžio apdirbimo pramonei. Šiai pramonės šakai nurodytais metais teko 36% viso į Lietuvos pramonę investuoto užsienio kapitalo.

Lietuvos valstybės išdo investacijos į popieriaus ir medžio apdirbimo pramonę buvo nežymios (1939 metais — 1329 tūkst. litų). Tačiau ir šios palyginti nežymios lėšos buvo skiriamos ne šiai pramonės šakai toliau vystyti, bet jau veikiančioms įmonėms pirkti, arba įsigyti veikiančių bendrovių kontrolinius akcijų paketus.

Daugeliu atvejų šie valstybės išdo kapitalo įdėjimai ekonominiu požiūriu buvo nepateisinami. Pavyzdžiui, 1938 metų pabaigoje, tai yra prieš pat Klaipėdos krašto okupavimą, valstybės kapitalu veikęs žemės bankas nupirko vieną lentpiūvę, o 1939 metų pradžioje tas pats bankas už 1,4 mln. litų nupirko dar dvi kitas privačias lentpiūves, kai tuo tarpu pirmoji pirktą lentpiūvę buvo numatoma nugriauti, panaudojant jos teritoriją krantinės ir sandėlių statybai²².

Vadinasi, valstybės išdo į šią pramonės šaką investuojamos lėšos patekdavo į privačių kapitalistų rankas, kurie stengėsi atsipalaiduoti nuo nereguliarių ir nerentabilių veikiančių įmonių.

Lietuvos miškų ūkiui ir Lietuvos popieriaus bei medžio apdirbimo pramonei didelės reikšmės turėjo Vilniaus krašto ir Klaipėdos krašto grąžinimas Lietuvai. Dėl šių aplinkybių visai kitoje padėtyje atsidūrė Nemuno upyno miškų ūkis, kuris prieš pirmąjį pasaulinį karą tam tikru atžvilgiu apsprendė dabartinės Lietuvos respublikos teritorijos Vakarų rajonų ir, konkrečiai imant, Klaipėdos krašto ekonominį vystymąsi bei jo pobūdį — vystyti medžio apdirbimo pramonę. Šie veiksniai tam tikru atžvilgiu sudarė galimumus atgaivinti seną Nemuno upyno gravitacijos kryptį, nors iš esmės pasikeitė šių ekonominių ryšių pobūdis.

Kaip žinome, Lenkijai okupavus Vilniaus kraštą, natūraliai susidaręs Nemuno upyno ūkio vieningumas buvo suardytas, o medžio prekyba, kadaise buvusi lemiamas šio upyno ūkinis veiksnys, suskilo ir išsiskaidė įvairiomis kryptimis. Susidarius naujoms politinėms ir ekonominėms sąlygoms, Nemuno upyno miškų ūkyje įsivyravo įvairios prieštaraujančios tendencijos, pagrįstos skirtingomis ūkinėmis ir politinėmis sąlygomis, atsiradusiomis, skirtingai besivystant Nemuno upyno dalims. Grąžinus Vilniaus kraštą ir Klaipėdos kraštą Lietuvai, susidarė perspektyvos atstatyti buvusią Nemuno upyno ūkio pusiausvyrą, ypač kiek tai liėtų miškų ūkį ir medžio apdirbimo pramonę. Šią ūkinio vystymosi tendenciją ypač teigiamai veikė Vilniaus krašto grąžinimas Lietuvai, kuris per visą lenkų

²¹ LSM, 1936.

²² *Doc. J. Dagsys*, Klaipėdos krašto ekonomika imperialistų varžtuose, Rankraštis, p. 118.

okupacijos laikotarpį, pačių lenkų išsireiškimu, taip ir liko niekad nevėdinamu koridoriumi. Su Vilniaus kraštu Lietuvai atiteko ir stambūs miškų masyvai, kurie žymiai sustiprino žaliavų bazę Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonei vystyti.

Klaipėdos krašto ir Vilniaus krašto grąžinimas Lietuvai atstatė natūralią ūkinę pusiausvyrą ir konsolidavo respublikos ūkį į vientisą organinį ekonominį vienetą, sąlygojamą ekonominių ir gamtinių šio mūsų šalies rajono sąlygų.

III

Antrasis pasaulinis karas padarė didelius sugriovimus Lietuvos popieriaus bei medžio apdirbimo pramonėje. Besitraukdami vokiečiai sunaikino arba išvežė energetinį ūkį ir daugelį technologinių įrengimų. Ypač smarkiai nukentėjo J. Janonio vardo popieriaus fabrikas. Naujosios Vilnios ir Grigiškių popieriaus fabrikai karo metu sudegė.

Po antrojo pasaulinio karo respublikos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje karo padaryti sugriovimai greitai buvo likviduoti ir pradėti nauji šios pramonės šakos vystymo darbai.

Pokario metais ši pramonės šaka buvo vystoma, ne tiek statant naujas įmones, kiek rekonstruojant, koncentruojant ir specializuojant senas.

Kaip vystėsi Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonė tarybinio laikotarpio, palyginus su prieškariniais metais, matyti 6 lentelėje.

6 lentelė

Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės pagrindiniai rodikliai
1938—1963 metais dabartinės teritorijos ribose
(1938 m.—mln. litų; kiti metai—mln. rublių atitinkamų metų kainomis)

	1938 m.	1945 m. (1926— 1927 me- tų kai- nomis)	1950 m. (1952.1.1. kainomis)	1955.VII.1 kainomis		
				1955 m.	1960 m.	1963 m.
Bendroji produkcija	95,96	11,78	367,38	554,4	112,6*	130,5
Augimo tempai % (1945 m.—100)**	—	100	592,6	715,3	1188,8	1206,0
Baldai	2,73	0,8	39,0	106	17,2	27,7
Fanėra (tūkst. m ³)	21,2***	0,1	16,2	24,2	27,9	29,6
Celiuliozė (tūkst. t)	66,1	—	18,5	28,5	30,9	32,5
Popierius (tūkst. t)	17,8	0,3	19,5	35,4	49,2	55,4
Kartonas tūkst. t)	10,76	0,086	11,3	27,4	34,2	39

* Naujų pinigų mastu.

** Augimo tempai išvesti lyginamosiomis kainomis.

*** Faneros ir celiuliozės gamyba tiek natūra, tiek vertine išraiška paimta 1937 metų duomenimis, nes 1938 metų statistikoje šių medžio produktų gamyba natūroje nėra pateikta.

1945—1963 metais Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės bendroji produkcija, skaičiuojant pinigine išraiška, išaugo maždaug 12 kartų.

Kaip rodo duomenys, 1945 metais buvo pagaminta tikrai 0,1 tūkst. m³ faneros, 0,5 tonos popieriaus ir vos keliasdešimt kilogramų kartono, o celiuliozė tais metais visai nebuvo gaminama; pagrindinę šios pramonės šakos produkciją davė lentpiūvės.

1950 metais buvo žymiai pralenktas prieškarinis popieriaus, kartono ir baldų, o 1955 metais — faneros gamybos lygis.

Jeigu imsime 1938—1963 metų laikotarpį, tai iš pateiktos lentelės matysime, kad sparčiausiai vystėsi popieriaus ir kartono gamyba, mažiau

išaugo faneros gamyba ir žymiai sumažėjo celiuliozės gamyba. Per nurodytą 25 metų laikotarpį popieriaus gamyba išaugo 4 kartus, kartono — 4,4 karto, faneros — 40%, o celiuliozės gamyba sumažėjo du kartus. Celiuliozės gamyba sumažėjo todėl, kad pokariniu laikotarpiu mediena daugiau buvo naudojama kitiems šalies ūkio reikalams.

Jeigu palyginsime su 1938 metais (pagal dabartinės Lietuvos teritorijos ribas), tai 1962 metais darbininkų skaičius popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje išaugo daugiau kaip 2,6 karto.

Kokia dabartinė Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonė, rodo 7 lentelė.

7 lentelė

Lietuvos TSR popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės pagrindiniai rodikliai, be Kaliningrado srities pramonės (1962 m. duomenimis)

	Įmonių skaičius	Gamybinis personalas (tūkst. žm.)	Bendroji produkcija (mln. rb)	Pagrindinis fondas (mln. rb)
Iš viso popieriaus ir medžio apdirbimo pramonė	651	23,7	112,9	55,4
Tame tarpe:				
1. Medžio apdirbimo pramonė	644	19,6	83,1	34,8
a) Miško piovimas	321	3,0	12,3	4,6
b) Faneros gamyba	2	1,4	6,0	4,5
c) Statybinių detalių gamyba	107	2,6	8,5	5,8
d) Medinės taros gamyba	23	2,2	11,7	2,8
e) Kitų medžio gaminių gamyba	107	1,2	5,7	1,8
f) Baldų gamyba	69	8,4	35,8	14,2
g) Namų apyvokos reikmenų gamyba	14	0,3	1,5	0,5
h) Degtukų gamyba	1	0,5	1,6	0,6
2. Popieriaus pramonė	6	4,0	28,6	20,4
3. Miško chemija	1	0,1	1,2	0,1

1962 metų duomenimis, Lietuvos TSR popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje dirbo 23,7 tūkst. pramoninio gamybinio personalo, kas sudarė apie 9% visos respublikos pramonės darbininkų ir tarnautojų skaičiaus. Tais pačiais metais šios pramonės šakos bendroji produkcija sudarė 7% respublikos pramonės produkcijos, o pagrindiniai fondai — 8,1% visos respublikos pramonės pagrindinių fondų.

Tarybiniu laikotarpiu iš esmės pasikeitė Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės struktūra.

1962 metų duomenimis, respublikos lentpiūvėse dirbo tik 12% popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės darbininkų. Tačiau, palyginus su 1938 metais, baldų pramonėje darbininkų skaičius padidėjo daugiau kaip 10 kartų. Baldų gamyboje 1962 metais buvo užimta 8,4 tūkst. žmonių, tai yra beveik tiek pat, kiek jų dirbo 1938 metais visoje Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje dabartinės teritorijos ribose. Per kalbamąjį laikotarpį respublikos popieriaus pramonėje darbininkų skaičius padidėjo 2,7 karto. Taigi 1962 metais tik baldų ir popieriaus pramonėje dirbo daugiau kaip 50% visų nagrinėjamos pramonės šakos darbininkų, o jų išleidžiama produkcija sudarė 56% visos šios pramonės šakos produkcijos.

Tarybiniais metais medžio apdirbimo pramonė, ypač baldų pramonė, įgavo tikrą pramoninį pobūdį. Senų medžio apdirbimo įmonių vietoje sukurtos naujos įmonės, aprūpintos šiuolaikine technika.

1948—1953 metais buvo išplėsti, rekonstruoti ir pritaikyti baldų gamybai buvus degtukų šiaudelių fabrikas Jonavoje, buvus medžio apdirbimo kombinatas „Lietmedis“ ir buvus „Raudonosios žvaigždės“ fabrikas Kaune.

Nuo 1953 metų respublikos baldų pramonė pradėjo dar labiau vystytis: nuo to laiko prasidėjo stambiosios baldų pramonės kūrimas. Ukmergėje pastatytas naujas didžiulio gamybinio pajėgumo baldų kombinatas.

Buvusio degtukų šiaudelių fabriko pagrindu sukurtas baldų fabrikas Klaipėdoje. Išplėsti Jonavos, Kauno, Šiaulių baldų kombinatai, pastatytas Vilniaus baldų kombinatas, eksperimentinis konstravimo biuras ir baldų cechas Silutėje prie baldų medžio apdirbimo kombinato, organizuota baldų gamyba Kapsuko mieste.

Nuo 1940 metų iki 1962 metų baldų įmonių naudingas gamybinis plotas išaugo beveik 16 kartų.

Prie baldų įmonių pastatytos džiovinimo kameros, kurios pilnai pajėgia aprūpinti baldų pramonę sausa piauta miško medžiaga.

Ypač sustiprėjo respublikos baldų pramonė, 1963 metais pastatytas baldų kombinatą Vilniuje, kuris per metus gali pagaminti baldų už 5 mln. rublių, ir tais pačiais metais atidavus naudoti Kauno baldų kombinato cechą, kuris per metus gali duoti baldų produkcijos už 4,8 mln. rublių.

Jau 1963 metais respublikoje buvo pagaminta baldų už 27,7 mln. rublių. Pagal respublikos liaudies ūkio išvystymo planą 1965 metais Tarybų Lietuvoje numatoma pagaminti baldų už 38,6 mln. rublių.

Siuo metu respublikoje baldus gamina 69 įmonės, iš kurių 30 priskiriama prie stambiųjų įmonių. Atliktas nemažas darbas, specializuojant baldų gamybos įmones, įsisavinta ir plačiai vystoma mažagabaritinių, sekcijinių surenkamųjų baldų gamyba, o tai leidžia sutaupyti daug medienos.

Labai svarbią vietą popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės šakoje ir toliau užima popieriaus ir celiuliozės pramonė.

Karo metais nukentėjusios popieriaus pramonės įmonės per trumpą laiką buvo atstatytos, rekonstruotos, žymiai išplėstos ir aprūpintos nauja technika.

Pilnai atstatytas ir rekonstruotas Grigiškių popieriaus fabrikas. Čia sumontuotos apmušalų spausdinimo mašinos, superkalandros, kūginiai malūnai, išplėstas rolų paruošimo skyrius, atiduotas naudoti naujas medienos masės cechus.

Žymiai išplėstas J. Janonio vardo popieriaus fabrikas Petrašiūnuose. Naujųjų Verkių fabrike rekonstruota mašina manufaktūriniam popieriui gaminti ir įrengta antra popieriaus gaminimo mašina bei kiti įrenginiai. Rekonstruotame Naujosios Vilnios kartonažo fabrike organizuota gofruotos taros gamyba. Grigiškių popieriaus fabrike ir Klaipėdos celiuliozės-popieriaus kombinate rekonstruotos kartono gaminimo mašinos.

Siuo metu popieriaus pramonės šaką sudaro 6 įmonės, iš kurių stambiausia yra Klaipėdos celiuliozės kombinatas, Grigiškių eksperimentinis popieriaus kombinatas, N. Verkių popieriaus fabrikas, J. Janonio vardo popieriaus fabrikas Petrašiūnuose ir kitos smulkesnės įmonės.

Atliktas nemažas darbas, įsisavinant ir įdiegiant į gamybą naujų rūšių gaminius. Įsavinta aksominio popieriaus, gofruoto kartono, šlifavimo popieriaus, fotopuoslaidininkinio popieriaus, metalizuoto ir tualetinio popieriaus, popieriaus teletaipams, krepuoto, lakuoto ir braižybinio popieriaus gamyba.

Nors popieriaus pramonę sudaro tik šešios įmonės, bet jai tenka 17% popieriaus ir medžio apdirbimo pramonėje esančių darbininkų ir 25% išleidžiamos produkcijos.

Baigiant straipsnį, reikia pasakyti, kad, nežiūrint žymių laimėjimų, popieriaus ir medžio apdirbimo pramonė pokariniu laikotarpiu vis dėlto vystėsi lėčiau, negu visa respublikos pramonė. Šios pramonės vystymąsi tam tikru laipsniu sąlygojo riboti respublikos medienos ištekliai. Mūsų nuomone, didžiausia kliūtis, dėl kurios ši pramonės šaka palyginti lėčiau

vystėsi, buvo ta, kad pirmaisiais pokario metais Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonė buvo vystoma inertiškai, senais tradiciniais metodais, naudojant įprastą medienos apdirbimo ir perdirbimo technologiją.

Didelė spartesnio popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės vystymo kliūtis buvo ir ta, kad nebuvo skiriama reikiamo dėmesio kompleksiniam medienos perdirbimui, palyginti lėtai buvo organizuojama tokių progresyviųjų medžiagų kaip medžio drožlių ir medžio pluošto plokščių gamyba; jas panaudojant statyboje ir baldų pramonėje, būtų buvę galima sutaupyti žymius medienos kiekius ir nukreipti juos vertingiems medienos produktams gaminti. Nepakankamais tempais buvo organizuojama kartono, ypač kartono taros, gamyba. Todėl dar iki šiol dideli medienos kiekiai (daugiau kaip 250 tūkst. m³) kasmet sunaudojami medinei tarai gaminti. Per mažai buvo skiriama dėmesio miško chemijai vystyti.

Pastaruoju metu labai suintensyvėjo medienos perdirbimas, vis daugiau gaminama vertingų, daug darbo reikalaujančių gaminių — baldų, statybinių detalių, stalių gaminių. Ypač smarkiai auga baldų gamyba. Tai atitinka didelių miško išteklių neturinčios mūsų respublikos sąlygas: baldų gamyboje medienos vertės lyginamasis svoris yra žymiai mažesnis, negu daugelio kitų medienos gaminių. Didėja faneros gamyba, organizuojama medžio pluošto ir medžio drožlių plokščių gamyba, smarkiai didėja popieriaus gamyba, kasmet auga kartono gamyba.

Vilniaus Valstybinis
V. Kapsuko vardo universitetas
Finansų ir kredito katedra

Redakcinei kolegijai
įteikta 1964 m. gruodžio mėn.

ОЧЕРКИ РАЗВИТИЯ БУМАЖНОЙ И ДЕРЕВООБРАБАТЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ЛИТВЫ

ЮДИЦКАС П.

Р е з ю м е

Развитию бумажной и деревообрабатывающей промышленности Литвы в свое время способствовали богатые лесные ресурсы Литвы и прилегающих районов реки Нямунас. Эта отрасль является одной из древнейших отраслей промышленности Литвы. Известно, что первые бумагоделательные фабрики были построены в Литве уже в XVI веке — две в Вильнюсе в 1524 году и одна в районе Каунаса в 1578 г.

Еще до первой мировой войны самыми крупными центрами бумажной и деревообрабатывающей промышленности были города Клайпеда, Каунас и Вильнюс.

Уже с давних времен огромные массы лесоматериалов сплавлялись по реке Нямунас до Клайпеды, откуда они в обработанном и необработанном виде экспортировались в страны Западной Европы.

В этих условиях порт Клайпеда благодаря своему удобному положению стал крупнейшим центром деревообрабатывающей, а затем и целлюлозно-бумажной промышленности Литвы. Здесь же в конце XIX века были построены самые крупные предприятия этой отрасли — целлюлозно-бумажный комбинат и фанерная фабрика.

В 1907 году в бумажной и деревообрабатывающей промышленности Клайпеды было занято около 3600 рабочих, против 2000 рабочих, или на 80% больше, чем на соответствующих предприятиях Вильнюсской и Каунасской губерний вместе взятых.

Если взять в отдельности Каунасскую и Вильнюсскую губернии, то более разнообразной и более развитой эта отрасль промышленности была в Вильнюсской губернии, где в то время наряду с деревообрабатывающими предприятиями уже действовал ряд предприятий бумажной промышленности в основном по производству картона. Город Каунас был главным центром лесопиления.

После первой мировой войны бумажная и деревообрабатывающая промышленность Литвы развивалась сравнительно медленными темпами. Численность рабочих, занятых в этой отрасли, увеличилась за десять лет (1927 по 1937 гг.) на 28%, хотя мощность механических двигателей с 1931 по 1938 годы увеличилась более чем в два раза.

Что же касается этой отрасли промышленности Клайпедского края, то она за это же время фактически осталась на уровне предвоенного времени. Медленное развитие данной отрасли промышленности было обусловлено главным образом тем, что она была лишена богатых лесных массивов Вильнюсского края, который до 1939 года был оккупирован Польшей. Кроме того, ее развитие было ограничено условиями международного рынка, который при капитализме был весьма неустойчивым, а большая часть продукции этой отрасли шла на экспорт.

В условиях Советской власти бумажная и деревообрабатывающая промышленность Литвы получила дальнейшее развитие. Численность рабочих на сравниваемой территории увеличилась с 1938 по 1963 год в 2,6 раза. Особенно выросло производство прогрессивных видов продукции — бумаги — в 4 раза, картона — 4,4 раза и фанеры — на 40%.

Однако эти отрасли промышленности развивались менее быстрыми темпами, чем другие отрасли промышленности Советской Литвы, главным образом, ввиду истощенности лесных ресурсов.
